

**PARTICIPAREA CORPULUI DIDACTIC DIN COMITATUL
ALBA DE JOS LA PREGĂTIREA ȘI DESFĂȘURAREA
MARELUI ACT DE LA 1 DECEMBRIE 1918**

În perioada 1848-1918, prin acțiunile întreprinse de românii transilvăneni, s-a urmărit cu consecvență realizarea hotărârilor Marii Adunări Naționale de la Blaj (3/15 mai 1848) privind asigurarea libertății, independenței și unității naționale a românilor. Ridicată la rang de principiu național, lupta pentru obținerea de drepturi egale cu celelalte naționalități din Imperiul Habsburgic a evoluat până la afirmarea deschisă a ideii unirii Transilvaniei cu România. Învățământul românesc a avut rol decisiv în formarea conștiinței și conduitei naționale, a responsabilității naționale pentru păstrarea limbii române în condițiile când tendințele de deznaționalizare s-au accentuat.

În ambianța culturală a Transilvaniei, școala românească s-a afirmat nu numai ca o forță activă în păstrarea și dezvoltarea unității culturale a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, dar a avut și un rol important în pregătirea generației unirii.

Instalarea regimului dualist austro-ungar în iunie 1867 a marcat încheierea politicii Vienei de tatonări, căutări și concesi temporare, care dura din 1860. „Unirea” Transilvaniei cu Ungaria a fost sancționată de către monarh, ignorându-se în acest fel opinia populației românești majoritare. Noul sistem instalat a constituit o puternică lovitură dată drepturilor legitime ale poporului român, actul arbitrar neînsemnând însă încetarea luptei drepte a acestuia.

În perioada imediat următoare, în comitatul Alba de Jos au loc numeroase luări de poziție împotriva pactului dualist. De comitatul Alba de Jos se leagă cea mai viguroasă acțiune de protest împotriva compromisului dualist – *Pronunciamentul de la Blaj* din mai 1868. Ocazia a constituit-o cea de-a 20-a aniversare a zilei de 3/15 mai 1848, la care au participat, alături de dascălii Blajului, mii de țărani de pe Târnave, Munții Apuseni și din Valea Mureșului. În acest protest, semnat de un mare număr de intelectuali români, se declara că poporul român rămâne fidel declarației program adoptată pe „Câmpia Libertății” în urmă cu 20 de ani și cerea menținerea autonomiei Transilvaniei. În răsunătorul proces intentat principalilor autori ai *Pronunciamentului* au fost inculpați un număr de 7 cărturari – canonici, profesori blăjeni – I. M. Moldovan, B. Rațiu, E. Vlassa, Gr. Mihalyi, G. Pop, Alex. Micu și D. Farago. Acuzați de crimă contra tulburării liniștii publice, aceștia urmau să fie judecați de un

tribunal din Târgu-Mureș dar, de teama unor frământări de proporții în rândul românilor, procesul nu a mai avut loc¹.

Un alt eveniment politic la care învățătorii și profesorii din comitatul Alba de Jos și-au adus contribuția a fost Conferința Națională a reprezentanților români, care avea să decidă crearea Partidului Național Român din Transilvania și care a avut loc la Miercurea Sibiului. Reprezentanții comitatului Alba de Jos, îndeosebi prin I. M. Moldovan, au contribuit la elaborarea programului politic, care în principal prevedea: autonomia Transilvaniei, negarea legii naționalităților din 1868, recunoașterea drepturilor legitime ale poporului român.

În anii imediat următori, comitatul Alba de Jos, în special Alba Iulia și Blajul, a fost locul de desfășurare a unor importante întruniri politice, rolul principal în organizarea lor fiind asigurat de dascălii și preoții de aici. Astfel, cu ocazia consfățuirii care a avut loc la Blaj între 29 iunie și 3 iulie 1872, participanții au elaborat un document amplu în care se cerea: recunoașterea individualității naționale a românilor din Transilvania, a limbii române ca limbă oficială, precum și o serie de alte drepturi politice și culturale².

Începând din 1875, când la conducerea guvernului a ajuns Coloman Tisza, „zdrobitorul de naționalități”, împotriva drepturilor românilor s-a desfășurat o campanie de o amploare fără precedent. În același timp s-a inaugurat o politică și mai fățișă de maghiarizare și deznaționalizare. La Alba Iulia și în celelalte localități din zonă, aceste tendințe au fost extrem de accentuate. Ele au fost însă întâmpinate cu o opoziție fermă din partea maselor populare românești în frunte cu cărturarii din sânul lor, care nu odată s-au opus cu curaj persecuției din partea puternicilor zilei.

Deși condițiile de manifestare erau din ce în ce mai grele, lupta națională a continuat fără întreruperi în aceste locuri. N-au lipsit momente când aici s-au dat dovezi strălucite de atașament fierbinte față de cauza libertății și a unității naționale sfidându-se orice restricții și persecuții. Prilejul unor asemenea manifestări îl va constitui războiul pentru cucerirea independenței de stat a României din 1877-1878. Ecoul mărețului eveniment a fost de o extraordinară amploare pe meleagurile Albei, unde în sânul poporului conștiința națională se situa la un nivel extrem de ridicat. S-a manifestat aici în mod deosebit sentimentul calde solidarități cu frații de peste munți, aflați în luptă cu inamicul secular, pentru cucerirea neatârării. Această solidaritate a îmbrăcat diferite forme – de la trecea clandestină a graniței și înrolarea în armata română, cum au procedat mulți tineri de la școlile Blajului, la organizarea unor colecte în favoarea armatei române, așa cum au procedat soțiile preoților, ale învățătorilor

¹ Popescu-Deac 1970, p. 169.

² A.N.D.J.A., fond *Mitropolia greco-catolică Blaj*, dosar 20/1872.

sau simpli țărani din Alba Iulia, Blaj, Abrud, Ighiu, Șard, Teiuș, Bucium și alte localități.

În decembrie 1877 la Baia de Arieș și Câmpeni au loc manifestații de bucurie ale locuitorilor de aici cu ocazia căderii Plevnei. Fiind considerate „manifestații antistatale”, împotriva participanților și organizatorilor, intelectualitatea locală, au fost luate măsuri aspre³. În realitate asemenea măsuri nu și-au atins nici pe departe scopul propus. În 1878, elevii gimnaziului din Blaj, plini de optimism pentru viitorul poporului român din Transilvania, scriau în revista lor *Dacia felice*: „Deci curaj să avem numai ... și atunci nu vom mai fi striviți în patria noastră”⁴.

O influență puternică asupra mișcării naționale pe meleagurile Albei a avut-o crearea Partidului Național Român, la importanta Conferință generală desfășurată la Sibiu între 12-14 mai 1881. Aici au fost prezenți un număr mare de intelectuali din comitatul Alba de Jos, aducându-și o contribuție importantă la stabilirea programului de luptă. În satele și comunele comitatului Alba de Jos învățătorii, preoții și alte categorii de intelectuali sunt cei care cultivă în rândul elevilor și masei de oameni ideea unei „Românii Mari daco-romanice”.

În anii care au urmat asistăm la un proces de amplificare a luptei naționale în interiorul comitatului, de extindere a influenței Partidului Național Român în mase, sector în care un aport deosebit și l-au adus dascălii de pe meleagurile Albei. În luna aprilie 1884 s-a constituit Clubul P. N. R. din comitat, din comitetul centrul făcând parte printre alții și I. M. Moldovan. În anul 1885 guvernarea i-au măsuri speciale la Alba Iulia, pentru că aflaseră că „inteligenta de aici voia să organizeze manifestații cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la dramaticul episod al martiriului lui Horia și Coșca”⁵.

Lupta împotriva tendințelor de deznaționalizare și de oprimare națională a românilor din Transilvania capătă imediat, din 1890, aspecte din cele mai dure. Cu toate acestea, masele populare, având în fruntea lor pe învățători, profesori, preoți și alți intelectuali, vor continua această luptă până la victoria finală.

Un exemplu strălucit de participare a învățătorilor, profesorilor și elevilor, alături de ceilalți locuitori de pe meleagurile Albei, la lupta pentru drepturi naționale l-a prilejuit mișcarea memorandistă a anilor 1892-1895, cea mai importantă acțiune politică a românilor din Transilvania în intervalul 1849-1918. Refuzul monarhului de a primi delegația de 300 de persoane deplasată la Viena la sfârșitul lunii mai 1892 și de a lua cunoștință de conținutul *Memorandului*, persecuțiile la care conducătorii delegației au fost supuși la întoarcerea lor acasă au provocat o vie indignare, cărora li s-a dat expresie prin o suită de adrese

³ Popescu-Deac 1970, p. 183.

⁴ Răduțiu-Teodor 1968, p. 104.

⁵ *Alba Iulia* 1975, p. 233.

trimise ziarului *Tribuna* spre publicare, din partea locuitorilor din zona Abrudului, din Bucium, Cetea, Blaj, Întregalde, Teiuș, Zlatna etc. Astfel, în adresa unui grup de învățători din Munții Apuseni din 19 iunie 1892 se arată că numărul celor solidari cu memorandiștii era atât de mare încât coloanele ziarului nu avea atâta spațiu cât să cuprindă numele acelor persoane: „preoți, învățători, plugari și altor branșe din munții noștri”⁶.

Slujbașii stăpânirii desfășoară în cursul anilor 1892-1893 o zeloasă acțiunea de identificare a agitatorilor, îndeosebi învățători, profesori, preoți, de descoperire și de confiscare a exemplarelor din *Memorandum* și *Replica*. La Blaj este interogată Ioan Micu Moldovan, iar la 28 noiembrie 1892, pe baza unor informații că elevul Nicolae Ungureanu din clasa a VIII-a a Gimnaziului din Blaj ar deține broșura cu *Replica*, slujbași ai judecătoriei locale pătrund în clasă în timpul desfășurării lecției, îl somează să-i conducă la locuința sa, unde i-a fost făcută o foarte amănunțită percheziție⁷.

La Conferința extraordinară a P. N. R. din 23-24 iulie 1893 de la Sibiu, printre miile de participanți sosiți din toate colțurile Transilvaniei se găseau și locuitorii meleagurilor Albei. Acestei Conferințe învățătorul Ilarie Tulbureanu din Alba Iulia i-a trimis o telegramă, la 21 iulie 1893, în care cerea conducătorilor partidului să vegheze asupra viitorului națiunii române. Același învățător se afla în fruntea celor 400 de persoane din Alba Iulia care, la sfârșitul lunii iulie, într-o adresă către dr. Ioan Rațiu, își exprima suprema încredere în hotărârile conferinței⁸.

În această perioadă continuă persecuțiile împotriva „inteligentei românești”. Printre cei 7 fruntași buciumani inculpați în cel de al 15-lea proces de presă intentat *Tribunei* s-a aflat și învățătorul Ioan Munteanu, care a fost condamnat la mai multe săptămâni de închisoare, oficialitățile încercând să demonstreze și cu acest prilej că singurii vinovați pentru starea de agitație din mediul țărănesc ar fi învățătorii și preoții români⁹.

Apropierea procesului *Memorandumului* determinând intensificarea acțiunilor de solidarizare cu fruntașii politici români, oficialitățile vor preconiza noi și diverse măsuri, alterând pe cele severe, represive, cu încercările de corupere a celor considerați principalii factori de agitație. Cu toate încercările de intimidare, în fiecare stație de cale ferată de pe cuprinsul comitatului mari mulțimi de oameni și-au exprimat în modul cel mai entuziast solidaritatea cu conducătorii lor politici. Când trenul care îi ducea la Cluj pe președintele Ioan Rațiu și pe ceilalți membri ai comitetului a sosit din direcția Copșa Mică în gara Blaj, mii și mii de persoane, în frunte cu dascălii Blajului și elevii școlilor din

⁶ *Tribuna*, 9, Sibiu, 143, 25 iunie/7 iulie 1892.

⁷ *Tribuna*, 9, Sibiu, 259, 19 noiembrie/1 decembrie 1892.

⁸ Josan 1970, p. 354.

⁹ Josan 1970, p. 355.

localitate postați de-a lungul căii ferate, i-au aclamat cu entuziasm și le-au oferit flori. O primire deosebită le-a fost făcută de locuitorii satelor Crăciunel, Cistei și Mihalt. În gara Teiuș cei patru-cinci mii de oameni au făcut o impunătoare primire dr. Rațiu și celorlalți memorandiști. Scene asemănătoare s-au desfășurat și în stațiile următoare: Aiud, Mirăslău, Decea, Uioara. Drumul parcurs spre locul procesului de către conducătorii români – din care aproximativ 2/3 pe teritoriului comitatului Alba de Jos – a fost cu adevărat triumfal¹⁰.

O altă formă de manifestare a solidarității, până la identificare cu martirii neamului, au reprezentat-o adresele de aderență sosite la Cluj, semnate fiecare de zeci și sute de persoane. Și în această acțiune cei care sunt în frunte sunt dascălii. Din comitatul Alba de Jos a fost expediat cel mai mare număr de asemenea adrese – 59. Dintre acestea menționăm pe cele ale locuitorilor din Cioara (600 semnături), Teiuș (329), Șard (267), Cetea (203), Abrud (138), Micești (132) etc.¹¹.

Întocmirea acestor adrese de aderență a prilejuit, în numeroase locuri, importante adunări ale populației, ceea ce a constituit un serios motiv de îngrijorare pentru autorități. La Cioara, în ziua de 8 mai, s-au adunat în localul școlii aproximativ 600 de persoane de toate vârstele pentru întocmirea telegramelor de aderență. Aflând de aceasta, jandarmeria din Vințul de Jos și-a făcut apariția, confiscând cele patru coli cu semnături. Animatorul întregii acțiuni a fost învățătorul Simeon Socaciu, care a fost arestat și reținut la Alba Iulia mai multe zile. Aceiași jandarmi din Vințul de Jos au descins și la casa învățătorului Teodor Tomescu și a preotului Stanca din Vurpăr, confiscând adresa de aderență iscălită de 200 de persoane¹².

În timp ce la Cluj se desfășura nedreptul proces, care se dovedea a fi nu al unor persoane, ci al întregii națiuni române, atmosfera din comitatul Alba de Jos cunoștea o efervescentă cu totul deosebită. Alba Iulia era considerată locul de întâlnire al „agitatorilor”, agitatori care aveau în frunte intelectualitatea și preoțimea română. La fel de îngrijorătoare erau rapoartele privind situația de la Blaj, în care se vorbește despre acțiunile pline de cutezanță ale „tinerimii române” de la școlile de aici, despre faptul că dascălii de aici aveau un rol deosebit de mare în cadrul mișcării naționale românești, Ioan Micu Moldovan fiind considerat un adevărat conducător invizibil și secret al întregii mișcări. În ziua de 3/15 mai la Blaj s-au sărbătorit 46 de ani de la Revoluția de la 1848, într-o atmosferă măreață cântându-se „Deșteaptă-te române” și alte cântece naționale, între miile de participanți aflându-se elevii școlilor de aici în frunte cu dascălii lor.

¹⁰ Pascu 1975, p. 689-691.

¹¹ Josan 1975, p. 431-447.

¹² Josan 1970, p. 360-361.

Condamnarea fruntașilor memorandiști la aspre pedepse de către tribunalul burghezo-moșierimii maghiare va stârni un nou val de manifestații de simpatie și solidaritate. Reîntoarcerea lui Rubin Patiția de la proces a prilejuit noi dovezi eclatante în privința stării de spirit a locuitorilor din Alba Iulia și satele din împrejurimi. Peste 300 de persoane i-au făcut o primire triumfală, printre cei prezenți numărându-se învățătorul Ion Medrea din Țelna, care va fi judecat în 1895. Tribunalul din Alba Iulia l-a condamnat pe acesta în urma sentinței nr. 1723 din 16 aprilie 1895 la 8 luni temniță și pierderea serviciului pe timp de 3 ani pentru „opunere contra forței polițienești și vătămare de onoare a autorităților publice”¹³. Și el a făcut parte din grupul de 38 de persoane arestate și condamnate împreună cu Ion Medrea, toți participând la primirea lui Rubin Patiția la Alba Iulia în dimineața zilei de 27 mai 1894. Amândoi, Ion Medrea și Ion Berdean, au fost condamnați de Tribunalul regesc conform art. 174 C. P. pentru agitație, pentru că „știa de condamnarea lui Patiția și tocmai de aceea au mers la gară ca să-i facă o primire sărbătorească și să-l aclame”¹⁴.

De altfel, în anii 1894-1898, asistăm în comitatul Alba de Jos la serie nesfârșită de procese intentate de către tribunalul din Alba Iulia unui număr impresionant de „agitatori români”. Pentru participarea activă la evenimentele din mai 1894 au fost urmăriți în justiție și condamnați învățătorul Simeon Socaciu și 18 țărani din Cioara. Autoritățile făcând o percheziție la locuința învățătorului Gheorghe Făgărășan din Tiur, au descoperit o ladă cu peste 500 de obiecte colecționate din inițiativa sa și a soției sale, lucruri care erau destinate tombolei organizate la București de „Liga culturală” în beneficiul memorandiștilor. Pentru acest fapt învățătorul Gheorghe Făgărășan a fost condamnat la „18 luni temniță ordinară și 400 coroane amendă”¹⁵. Acuzați de prim pretorul din Blaj de agitație, în urma unei acțiuni judiciare au fost condamnați și învățătorul Crucian Simu și un absolvent al Colegiului din Blaj, din satul Ciufud. Aceștia împreună cu teologul Ioan Moraru au fost socotiți vinovați de a fi înființat un cor în localitate, cor cu care s-a interpretat „Deșteaptă-te române” și „Doina” lui Lucaciu. În urma sentinței din 16 aprilie 1898, învățătorul Gh. Micu din Vurpăr a fost condamnat pentru agitație la două luni temniță¹⁶.

Acestea sunt numai câteva momente din zbuciumata perioadă de la sfârșitul secolului al XIX-lea care atestă că în fruntea luptei pentru libertate națională s-au aflat intelectualii din această parte a Transilvaniei. Cadrele didactice și elevii din comitatul Alba de Jos și-au adus o contribuție de seamă la afirmarea drepturilor la libertate și unitate națională a românilor din Transilvania

¹³ Sandu 1970, p. 385.

¹⁴ Sandu 1970, p. 386.

¹⁵ Stoica 1916, p. 304.

¹⁶ Stoica 1916, p. 305.

la sfârșitul veacului trecut. Prin aportul adus de masele populare de aici în această luptă, Alba Iulia merita o dată în plus cinstea de a găzdui istorica Adunare de la 1 Decembrie 1918, eveniment care va consfinți desăvârșirea unificării statului național unitar român.

După 1900, aspectele de oprimare națională s-au accentuat și mai mult, dar va crește totodată și rezistența poporului român în fața acestor tendințe. Comitatul Alba de Jos în această perioadă avea peste 210 mii locuitori, majoritatea populației era de naționalitate română (78%). În congregația comitatensă erau reprezentați de o nedreptate flagrantă. Cu toate acestea, dezbaterile congregației au prilejuit numeroase luări de poziții ferme, mai ales din partea reprezentanților Blajului (I. M. Moldovan, Augustin Bunea), în apărarea limbii și a școlilor românești, pentru subvenționarea acestora de la bugetul statului etc.

Un moment istoric important în lupta pentru eliberare națională a românilor din Transilvania l-a constituit Conferința națională din 10 ianuarie 1905 de la Sibiu (comitatul Alba de Jos a fost reprezentat de 12 delegați), care a hotărât abandonarea politicii pasiviste. În toamna anului 1905 în comitatul Alba de Jos s-a desfășurat o vastă campanie de întruniri, ale căror obiective au fost afirmarea dreptului de egală îndreptățire a naționalităților, afirmarea ființei naționale, a culturii și limbii românești. Mii și mii de oameni s-au adunat pentru a asculta cuvântul intelectualilor asupra problemelor politice arzătoare la Alba Iulia, Blaj, Sebeș, Abrud, Zlatna, Câmpeni, Vințul de Jos, Teiuș, Cugir, Șibot.

De anul 1907 se leagă nefastele legi școlare ale lui Apponyi, care au reprezentat un grav atentat la dreptul elementar al instruirii prin învățământ în limba maternă a naționalităților nemaghiare. Un veritabil val de manifestații de protest s-a organizat în principalele localități de pe meleagurile Albei. Astfel, în hotărârea Adunării de la Abrud din 13 martie 1907 se spunea: „Sinodul protopresbiterial greco-catolic român din tractul Abrud, ca reprezentanță legală a celor peste 20 mii de suflete, conștienți de drepturile și datorințele sale ..., cu vot unanim protestează contra proiectului de lege referitor la învățământul popular”¹⁷. Cea mai mare întrunire din județ a avut loc la Blaj. Ziarul *Unirea* din 6 martie făcea un apel călduros, în editorialul „Pentru cultura națională”, de a participa la adunarea convocată pentru 10 martie la Blaj. În încheierea apelului se spunea: „Să stăm umăr la umăr luptând cu toate mijloacele legale împotriva celor ce vreau să împedec dezvoltarea noastră culturală și libertatea gândirii”¹⁸. La această adunare au participat peste 3.000 de persoane, marea majoritate cadre didactice și elevi. Alte acțiuni au avut loc la Alba Iulia, Sebeș, Câmpeni și vor continua în anii următori, când efectele acestei politici au fost resimțite dureros

¹⁷ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 17 martie 1907.

¹⁸ *Unirea*, Blaj, nr. 9/6 martie 1907.

de către școlile românești. Rezistența dâră a populației românești, a învățătorilor și preoților față de politica legislativă școlară, reiese din numeroasele mărturii documentare din care rezultă că autoritățile dualiste au luat tot mai multe măsuri împotriva cadrelor didactice și chiar a instituțiilor de învățământ.

La începutul secolului al XX-lea, paralel cu intensificarea politicii de maghiarizare, regimul burghezo-moșieresc maghiar, speriat de amploarea luptei naționale românești și a tendințelor de unitate națională, a recurs la aspre măsuri de persecuție, cu scop de intimidare. Prin intermediul jandarmilor s-au comis în comitatul Alba de Jos numeroase acte de brutalitate și chiar represii sângeroase împotriva celor care îndrăzneau să-și manifeste sentimentele naționale. Ținta acestor represii au fost cadrele didactice și elevii care au fost brutalizați, în special pentru purtarea tricolorului și pentru intonarea de cântece naționale. Din șirul aproape nesfârșit de exemple ce se pot da în această privință amintim cazul anchetei împotriva profesorilor din Blaj pe motiv că elevii de la liceu și teologie au îndrăznit să cânte „Deșteaptă-te române”, iar trei elevi din clasa a VIII-a au fost dați pe mâna judecătorilor pentru că au purtat la butonieră stegulețe tricolore, toate acestea întâmplate în mai 1902. Apoi condamnarea severă la 8 luni închisoare și o amendă de 1.200 coroane a lui Aurel C. Domșa, redactor al ziarului *Unirea* din Blaj, 18 noiembrie 1906, pentru „agitație antipatriotică prin presă”, sau maltratarea a zeci de persoane din Pănăde, în frunte cu învățătorul Ion Borcea, de către soldații batalionului IV din regimentul de honvezi 24 alcătuit din secui, în ziua de 25 august 1907¹⁹.

Cu toată duritatea măsurilor represive, mișcarea națională românească și-a lărgit mereu baza de masă, radicalizându-se totodată. Efectul prigonirilor era cu totul contrar celor scontat de autorități. Cu puțin înainte de izbucnirea primului război mondial, la Alba Iulia s-a dat o nouă și strălucită probă de afirmare viguroasă a drepturilor naționale. Din inițiativa a peste 100 de frunzași români din comitatul Alba de Jos, „printre care mulți cărturari din dragii noștri Munți Apuseni”, s-a convocat pentru 31 mai 1914 o mare adunare politică. În cuvântul lor, Rubin Patiția, Ioan Teculescu, Teodor Mihali, Alexandru Vaida sau Aurel Vlad au vorbit despre dreptul populației românești din Transilvania îndemnând populația la luptă pentru unitate națională. Datorită „vorbirii lor ațățătoare”, adunarea a fost „oprită și risipită”²⁰.

Gândul statornic al necesității unirii cu frații din România a cucerit neconținut teren în această perioadă. El era simțământul general al populației aparținând tuturor categoriilor sociale. Despre modul în care învățătorii și profesorii, școala în general, au pregătit elevii și masele populare românești

¹⁹ Stoica 1916, p. 309-322.

²⁰ *Alba Iulia* 1975, p. 339.

pentru marele act al unirii, avem două exemple petrecute la Blaj, în mai 1914. În dimineața zilei de 15 mai 1914 pe crucea aflată la marginea drumului dintre Blaj și Sâncel era arborat un steag tricolor românesc purtând inscripția: „A bătut ceasul ! Se cutremură Carpații !”. Apoi, în dimineața zilei de 23 mai 1914, un alt steag tricolor flutura pe turnul Catedralei din Blaj. În piața Catedralei s-au adunat peste 1.500 persoane, mai ales elevi, care priveau cu însuflețire și ovaționau culorile naționale. Aceste două evenimente au fost urmate de anchete de proporții la școlile din Blaj, autorii fiind descoperiți. S-a stabilit că drapelul de pe drumul Sâncelului fusese arborat de elevii Ioan Bunea, Gligor Costea (clasa a VIII-a) și Vasile Șerban (clasa a VII-a) de la gimnaziu, iar cel de pe Catedrală de studenții de la secția de pedagogie din Blaj: Ovid Ioan Vodă, Vasile Fodor și Ioan Pascu, toți fiind eliminați²¹.

Primul război mondial declanșat de marile puteri imperialiste pentru reîmpărțirea lumii a adus cu sine suferințe de nedescris pentru toate categoriile de populație din Transilvania. După o statistică a lui T. V. Păcățeanu, numai din județul Alba au fost mobilizați pe front peste 25.000 de români²². Au fost mobilizați un număr mare de învățători și profesori (cum a fost cazul învățătorului Ioan Medrea din Țelna), iar unele școli au fost închise. Cu toate acestea, școlile românești din comitatul Alba de Jos nu au încetat să rămână adevărate focare de rezistență morală pentru un popor care sângera într-un război nedrept. Multe cadre didactice trec granița și se înrolează în armata română. Elevii claselor superioare ale liceelor din Blaj, având suportul moral al profesorilor de aici, căutau momentul potrivit pentru a trece granița „în Țară” și a se înrola în armata română. Tot la Blaj, în acest centru important al învățământului românesc și al conștiinței naționale, în anul 1915 s-a declanșat o vastă operațiune de cercetare, de anchetare și represii în rândul profesorilor și elevilor de aici pentru răspândirea poeziei „Vrem Ardealul” de Radu Cosmin. În urma cercetărilor, mulți elevi au fost eliminați.

În toamna anului 1918 învățătorii și profesorii din școlile de pe meleagurile Albei s-au angajat într-o susținută luptă de pregătire a spiritelor pentru actul unirii și participă direct la realizarea ei. Prin activitatea desfășurată la clasă, în presă, conferințe publice, manifestări culturale etc. ei au difuzat în mase ideea unirii și a solidarității naționale, iar în zilele premergătoare Adunării de la Alba Iulia au arătat maselor populare semnificația participării la acest act.

Mișcarea națională a românilor din Transilvania, în toamna anului 1918, s-a bucurat și de aportul pe care învățătorii și profesorii l-au dat la realizarea unirii prin colaborarea lor la ziarele și revistele care apăruseră și înainte de 1918. În perioada revoluționară din noiembrie 1918 *Unirea* din Blaj a avut în

---

²¹ *Alba Iulia* 1975, p. 340.

²² Păcățeanu 1942, p. 28.

profesorii blăjeni colaboratori devotați, care au afirmat legitimitatea revendicărilor românești. Ea apare încă din 1891, iar din 12 noiembrie 1918 *Unirea* apare ca organ al Consiliului Național Român din Blaj. Responsabilitatea de director era îndeplinită de Alexadru Ciura, iar cea de redactor de Ovidiu Hulea, ambii profesori la Blaj. În zilele premergătoare Adunării Naționale, *Unirea* a adresat populației românești înflăcărâte chemări pentru a veni la Alba Iulia. Profesorii blăjeni A. Caliani, T. Gherman, Șt. Roșianu ș. a. au plecat prin sate pentru a mobiliza mase mari de țărani să meargă la Alba Iulia. Din articolele lui Al. Ciura publicate în zilele premergătoare unirii, se desprinde hotărârea de a proclama unirea Transilvaniei cu România: „O spunem pe șleau și dacă va fi lipsă vom pecetlui-o cu sângele nostru: dorim dezrobirea noastră de sub jugul austro-ungar. Dorim unirea tuturor românilor”²³. *Unirea* a devenit în această perioadă o tribună de afirmare a principiului autodeterminării naționale, în special prin aportul profesorilor de la Blaj: Al. Ciura, O. Hulea, Al. Borza, Al. Lupeanu-Melin, O. Prie, I. Coltor ș. a. Un alt ziar, la apariția căruia profesorul Al. Lupeanu-Melin și-a adus un aport deosebit, a fost *Alba Iulia*, organ al proclamării unității naționale al cărui prim număr apare în noaptea de 1 Decembrie 1918.

În toamna anului 1918 învățătorii și profesorii, întorcându-se acasă de pe front, găseau școala dezorganizată, bunurile școlare distruse, analfabetismul crescut, frecvența școlară scăzută, administrația locală abuzivă și dușmănoasă față de școală. Corpul didactic din comitatul Alba de Jos, ca pretutindeni în Transilvania, avea de rezolvat în această perioadă numeroase probleme: înlocuirea autorităților locale, înființarea Consiliilor Naționale locale, constituirea Gărzilor Naționale, introducerea limbii române în școli etc. Corpul didactic din comitat a participat activ la activitatea Consiliilor Naționale Române județene, comunale și cercuale, activând cu devotament pentru cauza Unirii.

Astfel, la Blaj, încă din primele zile ale lunii noiembrie 1918, profesorii Ambrosiu Chețan, Ioan Coltor, Gavrilă Precup, Al. Ciura, O. Prie, Petru Suci, Al. Borza, Șt. Pop, Șt. Roșianu, Zenovie Pâclișanu, Ioan Maior ș. a. au activat în cadrul Consiliului Național Român județean. Alături de alți fruntași din Blaj, ei au semnat o chemare pe care Al. Ciura a citit-o la Blaj la 4 noiembrie și care a fost răspândită de ziarul *Unirea* în toate părțile Transilvaniei²⁴. Cu un deosebit spirit de răspundere și cu devotament pentru cauza unirii românilor într-un stat unitar, profesorul Al. Borza a condus lucrările Consiliului Național Român din Blaj în calitate de secretar al acestui for politic al românilor. În cadrul Consiliului din Alba Iulia a activat Horia Teculescu²⁵.

²³ Ciura 1918.

²⁴ *Unirea*, Blaj, nr. 69/9 noiembrie 1918.

²⁵ Popeangă 1974, p. 199.

Consiliile Naționale Române au constituit forurile politice și administrative în orașele și comunele din comitatul Alba de Jos. În adunările care s-au ținut în majoritatea localităților din comitat, învățătorii și profesorii au făcut parte din consiliile și gărzile naționale, au condus comisiile sătești, care au intonat cântecele „Deșteaptă-te române” și „Trei culori”. Astfel, învățătorul Ioan Medrea din Țelna este numit comandantul Gărzilor Naționale din satele Țelna, Bucerdea, Ighiu și Ighiel²⁶, iar învățătorul Virgil Cucuiu este ales comandant al Gărzii Naționale din satul Henig²⁷.

Prin circulara sa din 20 noiembrie, Consiliul Național Român Central a făcut cunoscut că Adunarea Națională va avea loc la Alba Iulia în ziua 1 Decembrie 1918. După publicarea convocării Adunării Naționale, încep adunările de alegere a delegaților. Acestea s-au desfășurat într-o atmosferă plină de însuflețire și de hotărâre, de a nu precupeți nimic pentru realizarea Unirii. Ele au ales delegați care să exprime, prin voturile lor în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, voința de împlinire a idealului național al alegătorilor. Delegații au fost înzestrați cu împuterniciri scrise, pe care s-au depus sute de semnături de adeziune și care în ziua Adunării Naționale au fost aduse pe masa prezidențială. În această atmosferă se remarcă prezența activă a corpului didactic. Învățători și profesori de prestigiu au fost aleși pentru a reprezenta colectivele lor de muncă la Adunarea Națională de la Alba Iulia. Astfel, au participat, la Alba Iulia, profesorul Ioan Fodor, ca reprezentant al Gimnaziului superior din Blaj, Ioan Sâmpăleanu din partea Seminarului teologic din Blaj, Ștefan Pop din partea Institutului pedagogic din Blaj și Alexandru Lupeanu-Melin ca reprezentant al Școlii civile de fete din Blaj²⁸. Reuniunile învățătorilor și-au ales delegați de prestigiu: profesorii Ioan Coltor și Iuliu Maior ca reprezentanți ai reuniunii învățătorilor greco-catolici români de Alba Iulia și Făgăraș, Dumitru Magda și Matei Morușca din partea reuniunii învățătorilor greco-ortodocși din Abrud, Victor Macea, Diomid Bedeleian și Vasile Pleșca din partea reuniunii învățătorilor greco-ortodocși din tractul Lupșa, Ambroziu Tătar și Ioan Pavel din partea reuniunii învățătorilor din tractul Sebeș, Iosif Arieșanu și Patriciu Palade din partea reuniunii învățătorilor din Roșia Montană și Demetriu Bar din partea reuniunii învățătorilor din Blaj²⁹. În procesul verbal luat în Adunarea electorală a reuniunii învățătorilor greco-catolici români de Alba Iulia și Făgăraș, prezidiul adunării „declară pe domnii dr. Ioan Coltor, profesor, și Iuliu Maior aleși din partea biroului central al reuniunii învățătorilor din Arhidieceză ca delegați ai reuniunii învățătorilor greco-catolici și îndatorați a lua parte cu vot decis în

---

²⁶ Sandu 1970, p. 383.

²⁷ Berciu 1973, p. 902.

²⁸ *Marea Unire* 1943, p. 60.

²⁹ *Marea Unire* 1943, p. 61-62.

Marea Adunare Națională Română³⁰. Alți învățători și profesori de pe meleagurile Albei au participat la Adunarea Națională: Alexandru Borza și Augustin Caliani au reprezentat „Casina română” din Blaj, dr. Zenovie Pâclișanu a reprezentat reuniunea de misiuni a preoților greco-catolici din Arhidieceza greco-catolică română de Alba Iulia și Făgăraș³¹. În cercurile electorale ale comitatului alte cadre didactice au fost alese pentru a participa la Adunarea Națională. Astfel, între delegații cercului electoral Aiud s-a aflat Victor Macavei, iar din cercul Mureș-Uioara, Ștefan Roșianu, ambii profesori la Blaj³².

Alte numeroase cadre didactice din comitatul Alba de Jos au participat la Alba Iulia, unele reprezentând Gărzile comunale (înv. Virgil Cucuiu din Henig), conducând corul de țărani sau fiind mobilizatorii sufletești ai satele și aflându-se în fruntea lor la Alba Iulia (înv. Vasile Zdrenge și colegul său Alexandru Duvlea din Sebeșel).

Adeziunea corpului didactic din județ la activitatea politică promovată de Consiliul Național Român și la ideea Unirii este exprimată în numeroase adunări populare desfășurate în toate localitățile comitatului, în care învățătorii și profesorii au îndemnat masele populare să lupte neabătut pentru Unire și să participe în număr cât mai mare la 1 Decembrie la Alba Iulia.

Ziua de 1 Decembrie 1918 – ziua proclamării la Alba Iulia a Unirii Transilvaniei cu România – s-a desfășurat într-o atmosferă de mare sărbătoare. Între cei 100.000 de români din toată Transilvania se aflau numeroase cadre didactice, care ani în șir și-au adus aportul lor la pregătirea acestei zile. Vasile Goldiș a dat citire Proiectului de rezoluție, în care se spunea la primul capitol: „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie – 1 decembrie 1918, decretează Unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dâșii cu România”³³. Textul rezoluției se supune la vot Adunării Naționale, care îl primește în întregime și în unanimitate. Adunarea Națională a ales și Marele Sfat Național, în care au intrat și 20 de deputați din comitatul Alba de Jos, între care se găseau și profesorii blăjeni Zenovie Pâclișan și Al. Ciura³⁴.

Una din primele măsuri pe care le ia Consiliul Dirigent se referă la modificările făcute în învățământul public. Într-o notă circulară semnată de Vasile Goldiș, care era șeful Resortului de culte și Instrucțiune publică, se spune: „În toate grădinile de copii precum și în școlile primare de stat și comunale din

³⁰ *1918 la români* 1989, p. 49.

³¹ *Marea unire* 1943, p. 56-57.

³² *Marea unire* 1943, p. 66.

³³ *Marea unire* 1943, p. 109.

³⁴ *Alba Iulia* 1975, p. 437.

satele curat românești, s-au cu mare majoritate românească, învățământul va fi predat de acum înainte, la toate materiile, numai în limba română. Limba maghiară se elimină din aceste școli, iar în locul geografiei și istoriei Ungariei se introduce istoria Românilor și geografia țărilor locuite de Români”³⁵. Lupta dusă de generațiile de dascăli a învins.

Din cele relatate până acum reiese faptul că școala și slujitorii ei din comitatul Alba de Jos au avut un aport deosebit la realizarea Unirii Transilvaniei cu România. Aportul școlii la realizarea Unirii constă în pregătirea generației Unirii, adică a factorului uman care a realizat-o. Activitatea culturală și educativă a școlii s-a integrat în complexitatea fenomenului cultural. Slujirea devotată de către școală a aspirațiilor naționale a maselor românești a devenit, în condițiile dualismului, rațiunea de a fi a școlii ca instituție publică.

În toamna anului 1918, când mișcarea națională a românilor din Transilvania a ajuns la punctul său culminant, învățătorii și profesorii din Transilvania au constituit unul din detașamentele care au luptat cu elan pentru realizarea Unirii românilor într-un stat național unitar. Activitatea lor se împletește cu lupta maselor populare contribuind la înfăptuirea unității de acțiune a întregii comunități românești din cele trei provincii.

Prin activitatea depusă pentru dezvoltarea conștiinței naționale a românilor, prin contribuția adusă la realizarea unității culturale și prin patriotismul și dăruirea de sine dovedite în mișcare națională din toamna anului 1918, cadrele didactice din comitatul Alba de Jos și-au adus un aport deosebit la desăvârșirea unității statului național unitar român.

DORIN GIURGIU

La participation du corps enseignant du comitat Alba de Jos à la préparation et au développement du grand acte du 1er Decembre 1918

(Résumé)

La finalisation du pacte dualiste hongrois autrichien en juin 1867 a marqué la fin de la politique viennoise de recherche, de tâtonnements et de concession temporaires qui durait depuis 1860.

Une politique évidente de magyarisation et de dénationalisation des Roumains de Transylvanie s'instaure. Quoique les conditions de manifestation étaient de plus en plus difficiles, la lutte nationale a continué sans interruption sur les territoires d'Alba. En défiant toutes les restrictions et les persécutions, beaucoup de preuves de chaleureux attachement à la liberté et à l'unité nationale se sont enregistrées. Entre 1867-1918, le corps enseignant des écoles du comitat Alba de Jos a été l'un des détachements les plus actifs qui a lutté pour la réalisation de l'union de la Transylvanie à la Roumanie.

³⁵ A.N.D.J.A., fond *Consiliul Național Român*, dosar 204/1919.

La contribution de l'école à la réalisations de l'Union est la préparation de la génération de l'Union, c'est-à-dire du facteurs humain qui l'a réalisée. Se mettre au service des aspiration nationales des masses roumaines était la raison d'être de l'école comme institution publiques dans les conditions du dualisme.

En automne 1918, les instituteurs et les professeurs des écoles d'Alba se sont engagés dans une bataille soutenue pour la préparation des esprits en vue de l'acte de l'Union et ils participent directement à sa réalisation. Par l'activité déployée dans la clase, dans la presse, par des conférences publiques, manifestations culturelles, les enseignants ont répandu dans les masses l'idée de l'union et de la solidarité nationale. Les jours précédents à l'Assemblée d'Alba Iulia, ils ont montré aux masses populaires la signification de leur participation à l'Union.

Le corps enseignant du département a pris part à l'activité des conseils et des gardes nationales roumains départementales, communales, tout en activant ardemment pour la cause de l'Union.

Par l'activité pour le développement de la conscience nationale des Roumains, par la contribution à la réalisation de l'unité culturelle et par la patriotisme et le dévouement prouvés dans le mouvement national de l'automne 1918, l'école et ses enseignants ont eu un apport particulier à la réalisation de l'unité de l'Etat national roumain.

(Traduit par Gloria Grosu.)

Abrevieri bibliografice

<i>Alba Iulia</i> 1975	- <i>Alba Iulia 2000</i> , Alba Iulia, 1975.
A.N.D.J.A.	- Arhivele Naționale Direcția Județeană Alba.
Berciu 1973	- I. Berciu, <i>Profesorul Virgil Cucuiu</i> , în <i>Apulum</i> , XI, 1973.
Ciura 1918	- Al. Ciura, <i>În ziua cea de judecată</i> , în <i>Unirea</i> , nr. de propagandă, nr. 5-16/1918.
Josan 1970	- N. Josan, <i>Mișcarea memorandistă din comitatul Alba de Jos</i> , în <i>Apulum</i> , VIII, 1970.
Josan 1975	- N. Josan., <i>Adrese de aderență la cauza memorandistă în colecțiile Muzeului de Istorie Alba Iulia</i> , în <i>Apulum</i> , XIII, 1975.
<i>Marea Unire</i> 1943	- ***, <i>Marea Unire de la 1 Decembrie 1918</i> , București, 1943.
<i>1918 la români</i>	- ***, <i>1918 la români. Documentele Unirii</i> , vol. X, București, 1989.
Păcățeanu 1942	- T. V. Păcățeanu, <i>Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmăr și Maramureș, aduse în războiul mondial în anii 1914-1918</i> , Sibiu, 1942.
Pascu 1944	- Șt. Pascu, <i>Din răsunetul memorandist în masele populare</i> , în <i>Transilvania</i> , nr. 75, 1944.
Popeangă 1974	- V. Popeangă, <i>Școala românească din Transilvania în perioada 1867-1918 și lupta sa pentru Unire</i> , București, 1974.
Popescu-Deac 1970	- <i>Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918</i> (sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și dr. Augustin Deac), București, 1970
Răduțiu-Teodor 1968	- A. Răduțiu, P. Teodor, <i>Ideea de unitate politică la români</i> , București, 1968.
Sandu 1970	- H. Sandu, <i>Învățătorul Ioan Medrea din Țelna</i> , în <i>Apulum</i> , VIII, 1970.
Stoica 1916	- Vasile Stoica, <i>Suferințele din Ardeal</i> , București, 1916.